

יום ממארוק, ממצרים ומעיראק, אינו יכול להרים את ראשו כל עוד הוא שונא את תרבות אבותיו, שהיא חלק בלתי נפרד מתרבות הארצות האלה.

מי שמדחה עם הצלבנים ובן לצלאחאלידין — בן גם לרמב"ם. ולהפך — מי שלומד להעריך את התרבות שהרמב"ם היה חלק ממנה, לומד גם להזהות עם צלאחאלידין ועם מלחמתו בפולשים הנוצריים, ששחטו בירושלים בלי אבחנה מוסלמים ויהודים כאחד, עד כי "הדם הגיע עד קרסוליהם". בהגנה על חיפה מפני הרובים הצלבניים הצטיינו היהודים בגבורתם לצד אחיהם המוסלמים.

אם יעמדו בני עדות המזרח על מורשתם

הרמב"ם, רופאו האישי של גיבור מוסלמי

ילדים ספרדים ואשכנזים: עם אחד?

התרבותית ועברם האומי, וימדו להתנאות בהם כשם שאחיהם האורופים מתנאים בתרבותם ובמקורם, ייעזר גם הצורך הנפשי שלהם לשנוא את הערבים ולפצות את עצמם על נחיתותם כיכולם באומנות משתוללת.

אז גם יוכלו לחזור אל יחסם המסורתי אל הדת, יחס שלא היה בו משום קנאות ותוספות. ורק אז יתכן גישה חדשה, רציונלית, מאוי

(המשך מעמוד 40)

הערבי — בסעודיה, בנסיכויות הנפט וגם במצרים, כאשר העולם הערבי יעלה בלהבות, בסערה, מהפכנית העולה להיות קנאית דתית או קנאית-שמאלית, תעמוד ישראל מול סכנה שכמותה לא ידעה מימיה, בדומה למסע הנגדי של האיסלאם שחיסל את ממלכת ירושלים של הצלבנים. אולם הדרך למדיניות יותר לאומית ויותר קיצונית, גובר בישראל משנה לשנה. הפיכת בני עדות המזרח לגורם הדינמי ביותר במדינה מבטירה ומחיישה תהליך זה.

השאלה הגורלית היא: האם זה מוכרח להיות כך?

במשך שנים רבות התהלכה האשליה כאילו יהיו בני עדות המזרח באופן טבעי "גשר" בין ישראל והעולם הערבי.

זה היה רעיון מפתה. ההגיון שבו נראה לעין: רק בני עדות המזרח מושרשים בתרבות של עמ"ע, מדברים את שפתם ומכירים את מנהגיהם. תחת הגישה החשדנית והמתנשאת של המיסד האשכנזי, המתעב את המזרח, תבוא הגישה חדורת ההבנה של יהודי-ערב, וכך יקום השלום.

רבים בעולם האמינו בכך. כל מנהיגי הערבים, וביניהם ראשי אש"ף, דיברו על כך. "הערבים היהודיים", כך סברו, המקופחים בישראל האשכנזית והגזענית, יתוללו מהפכה — ואז יבוא הכל על מקומו בשלום.

המציאות הפריכה אגדה זו לחלוטין. לא זו בלבד שבני עדות המזרח לא הפכו גשר לשלום — הם מהווים את הגורם הקדמי מני ביותר והאנטי-ערבי ביותר במדינה.

הדבר אינו נובע מזיכרונות מרים שאותם הביאו, כביכול, מארצות מוצאם. מצב היהודים בארצות האיסלאם היה, בדרך כלל, הרבה יותר טוב ממצב אחיהם בארצות הנצרות. על פי חוקי האיסלאם, הם היו "אבנא-לדימה", בני-חסות בעלי מעמד מישפטי. העולם הערבי לא ידע שואה בנוסח גרמניה הנאצית, וגם לא פוגרומים שיטתיים בנוסח רוסיה הצארית.

שינאה עצמית

תר על כן, גם הזיכרונות המרים ביותר אינם מעוררים בלב הקורבנות שינאה לתרבות ארץ-מוצאם. יהודי-גרמניה, שבאו ארצה ממחנות-ריכוז וממרתפי עינויים, לא חדלו מלסגוד לתרבות הגרמנית. להיפך, הם התגאו בהשתייכותם אליה. כך נהגו גם יהודי רוסיה, פליטי הפוגרומים.

שינאתם של יהודי-ערב לתרבות ארצות-מוצאם לא הובאה מחו"ל. היא נוצרה בארץ.

אין היא נובעת מטיב היחסים בינם ובין הארצות שמהן יצאו, אלא מטיב היחסים בינם ובין המיסד האשכנזי שקיבל את פניהם כאן.

הם למדו לשנוא כל דבר ערבי, מפני שהמיסד האשכנזי בו לכל דבר ערבי. הם הגבירו את שינאתם שבעתים, כדי להוכיח לכל שאין הם שייכים לעולם הערבי הבווי, השחור, אלא לישראל המערבית, הלבנה. למעשה, אין זה אלא ביטוי עגום של שינאה עצמית.

הציונות דיברה הרבה על "השינאה העצמית" של היהודים בפזורה, שאימצו לעצמם בתהיכרותם את ה"סטריאוטיפים" של האנטי-סמים. אותו הדבר קרה לבני עדות המזרח בישראל, שאימצו לעצמם בלא-יודעין את הסטריאוטיפים של האשכנזים.

המוני בני עדות המזרח בנתניה, שצהלו למישמע דיברי הבוז של מנחם בגין על הערבים, הביעו כך גם בוז לעצמם. כי כל אותן תכונות שהמיסד האשכנזי רגיל לייחסן לערבים הן גם תכונותיהם של יהודי-המזרח. התרבות של יהודי-מארוקו היא חלק מן ההיסטוריה והתרבות של מארוקו — כשם שהתרבות של יהודי גרמניה היא חלק מן התרבות וההיסטוריה של גרמניה. גדולי-הרוח של היהדות בארצות-ערב דיברו וכתבו ערבית. היתה קיימת השפעה-גומלין אמיצה בינם ובין סביבתם הערבית. מחשבתם, מאוייהם, האידיאלים שלהם, סיגנונם — כל אלה נבטו בקרקע-צמיחה ערבית — בדיוק כפי שקרה לאחיהם, שחיו בתרבות המערבית.

אי-אפשר להעריך את משה בן-מיימון, הוא הרמב"ם, מבלי להעריך את התרבות הערבית הפורחת, שבה שיגשג ופעל. הוא חי בקורדובה שבספרד הערבית, בפז שבמארוק ובקאהיר. הוא כיהן כרופאו האישי של השליט המצרי, באיכונו של צלאחאלידין, אחד מגדולי המדינאים והמחזיקים של העולם המוסלמי. הוא כתב את ספרו העיקרי, מורה נבוכים, בשפה הערבית, כשהוא מושפע באופן בולט מהוגי-הדעות הערבים של תקופתו — ואילו הרבנים בצרפת ובגרמניה התנגדו לו בחריפות.

סעדיה גאון כתב את יצירות-הפאר שלו בערבית, וניצח על תרגום ספריה-התורה לערבית. החליף עצמו התערב בסיכסוכים שבינו ובין ראשי הקהילה היהודית בבגדאד. ובקצה השני של העולם המוסלמי כתב יהודה הלוי חלק גדול מיצירותיו בערבית. אחי שנטש את עיר-מולדתו הספרדית, שנפלה בידי הנוצרים, והיגר אל ספרד הדרומית, שהיתה עדיין בידי המוסלמים, שיריו כתובים בסיגנון השירה הערבית בתזמנו.

אי-אפשר לבזו לתרבות הערבית המפוארת, ולערכיה בני-הקיימא, ולהכיר בערכיהם חתרי-בותיים של יהודי-ערב. צעירי ישראל, בן לער

זנת, לבעיות-הבעיות של מדינת-ישראל החדשה: יצירת שלום-אמת בינה ובין העולם הערבי הסובב אותה, ובייחוד שלום בינה ובין העם הפלסטיני.

תחת שמי חדש

בן משתלבים, למעשה, ביחד כל היסודות של ישראל חדשה: התערבותם של בני עדות המזרח והצטרפותם, כשותף מלא וגא, לחברה ישראלית פלורליסטית; היציאה מן הסחרור האומני-הקנאי בטרם יביא לאסון, הבראת החברה הישראלית הקידוק חישוקיה הדמוקרטיים.

כל אלה זרים לגמרי לעולמו הרוחני של הליכוד, שבו מתנקזים כיום כל זרמי הזעם והתיסכול של בני עדות המזרח.

אין הליכוד פותר בעיות, אלא ממשיך לפאטא אותם תחת השמי. הוא רק החליף את השמי.

הקנאות האומני-דתית מלהיבה את עדות המזרח, אך אינה פותרת את בעיותן. להיפך, היא מנציחה אותה, בעודה מקרבת את המדינה לעיבוי-פפחת של מצדה. פיתרונות-סרק או פיתרונות קטנים לבעיות הסוציאליות של חלק מבני עדות המזרח בוודאי לא יביאו לפיתרון ממשי — שכלל אינו אפשרי במצב של מילחמה מתמדת, הבולעת את משאבי-המדינה.

מכל הבחינות האלה — התרבותית, המדינית, החברתית, הכלכלית — אין הכרח של ממש בין הליכוד והמעמד. ההבדל טמון רק בשינאתם של בני עדות המזרח כלפי המעמד, המסמל את המיסד הזכר בתקופה שבה נוצרה מצוקתם התרבותית-כלכלית, ובחזקתם למנחם אשר יתן פורקן לתיסכולם בחתלתלות לאומיות.

מנחם בגין מושך אל עצמו את הערכת ההמונים האלה, מפני שהוא לאומן קיצוני, מפני שהוא מעין-דת, מפני שהוא מייצג את האופוזיציה למיסד של המעמד, ומפני שהוא אשכנזי. השינאה-העצמית והחוסר הביטחון-העצמי של בני עדות המזרח אינם מאפשרים להם לקבל מנהיגים מקרב עצמם.

"אריק מל ישראל", אי-שהשנה תשמ"א, יכול לרשת את מקומו בלב ההמונים האלה, ביגלל אותן הסיבות עצמן — ואף ביתר שאת.

אולם הפיתרון האמיתי יכול לבוא רק מבפנים, מקרב בני עדות המזרח עצמם, תוך גיבוש חזון לאומי-חברתי-תרבותי-כלכלי חדש, שיבוא במקום פיתרונות-הסרק ושיספק פיתרונות אמיתיים.

בפרוס תשמ"ב כל זה נראה כמו אוטופיה. כל הסימונים העידו על התפתחות שתוביל בכיוון ההפוך, אך האפשרות נתונה, והמאבק אך החל.

אומה חדשה

באמצע שנות ה-40' קמה בארץ קבוצה קטנה, שעוררה ויכוח נוקב. היא קראה לעצמה "ארץ-ישראל הצעירה" ונודעה בציבור על שם ביטאונה, במאבק.

קבוצה זו הטיפה, ערב מלחמת-העצמאות, לדיעה שבארץ קמה אומה עברית חדשה, בת אסיה, שתשתלב במרחב, ושתושיט יד לתנועה הלאומית הערבית ולעולם השלישי, מבלי להינתק מזיקתה הטיבית לפזורה היהודית ברחבי העולם.

בניגוד לקבוצת ה"כנענים", שקמה לפניו, וששללה את העם היהודי ואת האומות הערביות כאחת, הטיפה קבוצה זו ליחס חיובי גם לזה וגם לאלה.

אותה קבוצה סגדה גם לאידיאל הצברי שהיה מקובל אז, ושמצא את ביטויו העליון בפלמ"ח ובאי-הקבוצה. האומה החדשה הצטיירה כהתגלמות האידיאל הזה, כשכל האחרים יתבוללו בתרבותו.

הדברים התרחשו אחרת. התחלות התרבות ה"צברית" החדשה גוועו — הן ביגלל האבדות הקטלניות שסבל הנוער העברי במלחמת-העצמאות, הן ביגלל העליה ההמונית שבאה ארצה עם הקמת המדינה, וששינתה כליל את הרכב העם.

עתה, כעבור 35 שנים, נראה כי הרעיון הישן מתגשם — אך בצורה לגמרי אחרת — והרבה יותר טיבית. בארץ אכן קמה אומה חדשה, היא תהיה בעלת מרכיב מיוחני חזק, היא תוכל להשתלב במרחב, אם תרצה בכך.

אומה זו עוברת את כל חבלי-הצמיחה של אומה חדשה. אין לה מסורת משותפת וחישוקים חברתיים מוצקים, יש בה ניגודים פנימיים עמוקים ומכאיבים. הסחרור האומני עלול להביא עליה אבדן. הניגודים הפנימיים עלולים לפוצצו, להביא להתפרקותה בדרך של הגירה.

זוהי התמונה הפסימית. אך יש גם תמונה אופטימית: שהחיים יעשו את שלהם, שחזון חדש ובריא את הפעמים הפנימיים, שתוך שנים-שלושה דורות תתגשם אומה חדשה, בוסתת בעצמה, פתוחה לעולם וקשורה ב"שכניה".

בסוף תשמ"א לא נראו הפיתרונות האלה עדיין באופק. אך בשנה זו התגלו חבליה — וזהו הצעיר הראשון לפיתרון.